

waarin ver gaande beweringen nader worden onderbouwd.

Het boek is los gecomponeerd. Wie het geboeid gelezen heeft, blijft met veel vragen achter. Duidelijks is in elk geval de boodschap dat de christen zijn heidense wortels niet moet miskennen en nog minder de genade van het 'in Israël ingelijfd' zijn.

J. Hoek

Praktische theologie

A.H.M. van Iersel en J.D.W. Eerbeek (red.), *Handboek justitiepastoraat. Context, theologie en praktijk van het protestants en rooms-katholiek justitiepastoraat*, Damon, Budel 2009, 594 p., € 34,90 (ISBN 9789055739585).

Het lijvige *Handboek justitiepastoraat* gaat over de context, taakopvattingen en werkpraktijk van protestantse en rooms-katholieke justitiepastores. Het geeft inzicht in tal van complex-pastorale situaties binnen de muren van een penitentiaire inrichting. Het boek is geschreven met drieërlei doel: Het beoogt in de eerste plaats een nieuwe impuls te geven aan deskundigheidsbevordering van allen die binnen het justitiepastoraat werkzaam zijn. In de tweede plaats wil het boek lezers uit de omgeving van het justitiepastoraat inzicht geven in de wereld achter tralies. In de derde plaats hoopt dit boek bij te dragen aan de kwaliteit van de pastorale zorg voor gedetineerden.

Het boek besteedt in een aantal artikelen, geschreven door deskundigen op verschillende terreinen, aandacht aan de pastorale omgeving, pastorale uitgangspunten en pastorale taakuitoefening. Daarnaast gaan twee verdiepende artikelen over de noodzaak van godsdienstig pluralisme in een democra-

tische rechtsstaat en de legitimering van het justitiepastoraat. Het voordeel van een handboek dat vooral door protestantse en rooms-katholieke theologen is geschreven is, dat de lezer al gauw in aanraking komt met handboeken van auteurs die niet in iedere boekenkast te vinden zijn. Ik noem hier als voorbeeld Benito de Goya wiens werk wel heel compact wordt weergegeven (21).

De eerste artikelen leiden de lezer nog niet direct de pastorale omgeving binnen. Het zijn stuk voor stuk goede en doorgaans wetenschappelijke artikelen, maar wie er nu leven achter tralies, wat de aard van de pastorale ontmoetingen is, wordt zichtbaar in de bijdrage van Jan Bodisco Massink (144). Hij licht alvast een tipje van de sluier op en laat ons de complexiteit zien van de psychopathologie, van waar mensen aan kunnen lijden in een cel. Verrassend is dat hij dit toelicht met enkele Bijbelse voorbeelden, wat in een boek over pastoraat niet misstaat (145 vv). In de bijdrage van Eerbeek en Van Iersel gaan de pastorale uitgangspunten meer leven in een ontmoeting tussen Bruno en een pastor (183). In het tiende hoofdstuk geven beide genoemde auteurs een uiteenzetting over hoe de pastor vanuit een pastoraal-theologisch perspectief werkt. Het zou de lezer wat meer inzicht gegeven hebben in de bijzondere wereld achter tralies als zij enkele voorbeelden hadden gegeven. Hoe ben je als pastor *pastoraal prudent* (198)? In hoofdstuk 15 neemt justitiepastor Theo van Dun de lezer mee naar de kerkdienst. Hoe beleven de gedetineerden de dienst? 'Even een uurtje horen dat God van je houdt en uitziet naar verloren zonen' (295). Een uitspraak recht uit mijn pastorale hart als oud justitiepredikant gegrepen! In het zestiende hoofdstuk laten Ben Rijkema en Marja Terlouw-Sterk ons kennismaken met het individueel pastoraat. In de casus 'Simon' komen we de

diepte van het justitiepastoraat tegen (354). Het is overigens jammer dat er in de hoofdstukken over individueel pastoraat en pastoraal groepswork nauwelijks naar de trainingen van Nico ter Linden en Jo Dobbelaer wordt verwezen waarmee Van Iersel, Eerbeek en Bijkerk in hun eerste hoofdstuk zijn begonnen (20). Vele justitiepastores hebben van hen een grondige basis ontvangen. Wat ik in beide hoofdstukken mis is een oriëntatie op de actuele internationale praktisch-theologische literatuur.

Tenslotte zou de vraag gesteld kunnen worden of dit nu een handboek is of een verzameling van vooral wetenschappelijk verantwoorde artikelen rond het thema 'justitiepastoraat'? Het boek is zeker verdiepend, geeft inzicht in tal van achtergronden, maar of het zo toegankelijk en 'in heel praktische zin' het doel heeft bereikt, zoals op de cover staat, kan ik niet helemaal onderstrepen.

J.C. Borst

Veessen / Leuven

Els Nannen, *Waarlijk vrij? Bevrijdingspastoraat in het licht*, Uitgeverij Voorhoeve, Kampen 2010, 474 p., € 29,50.

Bevrijdingspastoraat, gericht op bevrijding uit demonische gebondenheid en occulte machten krijgt niet alleen aandacht in evangelische en charismatische kringen, ook binnen de gevestigde kerken is er meer en meer openheid voor deze vorm van pastoraat, die gezien wordt als een blijvende opdracht aan de kerk die geroepen is Jezus' bevrijdend werk voort te zetten. Maar hoe sterk staan de Bijbelse papieren? Volgens Els Nannen zijn die er niet. Ook voor haar zijn duivel en demonen een niet te veronachtzamen realiteit. Maar dat rechvaardigt volgens haar geen aparte bevrijdingsbediening door middel van bevrijdingsteams en uitdrijvingspraktij-

ken. Bijbels pastoraat is op Christus gericht in de weg van evangelieverkondiging en gebed. De auteur gaat in een uitvoerig betoog de verschillende argumenten na die aangevoerd worden door de voorstanders van pastoraat als bevrijding van occulte belasting door deze te toetsen aan wat volgens haar de juiste Bijbelse betekenis is. In een aantal opzichten is haar kritiek terecht. Terecht signaleert de auteur de gevaren, zoals de demonisering van de hele werkelijkheid, de erfelijke demonische belasting met een misplaatst beroep op Exodus 20:4-6, allerlei uitdrijvingspraktijken die ver uitgaan boven de soberheid van de Schrift op dit punt, de wijze waarop allerlei verschijnselen gelabeld worden als bezetenheid, het risico mensen afhankelijk te maken van hulpverleners en het (Amerikaanse) triomfalisme. Inderdaad is het goed hiertegen te waarschuwen.

Al lezend vroeg ik me echter toch af of Nannen in haar felle en ongenueerde kritiek niet doorschiet. Ik denk aan de scherpe afwijzing van Blumhardts prediking en bevrijdingspastoraat. Jammer dat de auteur geen aandacht schenkt aan de analyse van Bram van de Beek in zijn boek over de wonderen. Ook haar oordeel over de Vroege Kerk is ongenueerd. Al te gemakkelijk worden kerkvaders van bijgeloof beschuldigd. De uitdrukking 'Jezus ist Sieger' wordt afgewezen omdat die woorden zo letterlijk niet in de Bijbel zouden voorkomen. Dat lijkt me een wonderlijke redenering, want de zaak zelf vinden we op verschillende plaatsen in het Nieuwe Testament. En het overwinningmotief, door Aulén het dramatisch type van de verzoeningsleer genoemd, is een gegeven dat we bij Luther nog vinden, maar helaas in latere eeuwen ondergesneeuwd is. Ook het gegeven dat wij geroepen worden te strijden tegen de duivel kan in de ogen van